

А я... в тюрмі неначе раб лихий,
 Почну чекать, коли той кат суворий
 Мій кволий дух розлучить з тілом хворим?
 О, враже ні! сього не буде, ні!
 Не схибнем ми і гордо прапор свій
 Перед усім, усім хрещеним миром,
 Понесемо своїм катам на смерть!
 І як той квіт поміж квітками ліпший
 Розквітнеш ти, величний краю мій!
 Так геть-же тут усім зневіря на-бік!
 Так геть-же їх!... в той час, як гине мати,
 Як гине все, що є для нас сьвяте,
 Нема вагань!... Напружмось разом всі
 І натовп наш єдиний, — натовп спільний
 Розібе все і нам подасть життя! (Павза.)

(Сльїва тихо.)

Ой засяй-же ти, красне сонечко,
 Засяй над долиною, —
 Та засяй же сьвіт хоч в віконечко
 Понад нашою Україною ..

Бо на ній уже, неньці радісній,
 Анї сьвітла анї просьвітку,
 Беть ся змучений люд, люд наш жалісний
 І в ночі і у досьвітку.

Гей словий же нас, сонце краснее,
 Мов та шата променистая,
 Хай зазнає тепер щастя яснее
 Наша Мати, Вкраїна пречистая!

ДРУГА ЯВА.

(Входить Орлик.)

А? ось-де ви, пресьвітлий наш Гетьмане!
 В сей сьвітлий час немає, справді, ліпш,
 Як супокій в такім кутку чудовім...
 Се грали ви?

МАЗЕПА.

Ти, друже, відгадав...
 Осе-ж і грав... Душі смутній та кволий
 Немає ліпш від тих сьвятих утіх,

Що маю я на сьому доїї тихім.
Сей супокій підносить думку нам
І налива відваги в серце журне.
Чудово тут... А ти се, як забрів?

ОРЛИК.

Та не спроста, Гетьмане наш шановний!
До вас ізнов прибув той ксьондз старий
Що й перш було приходив із листами, —
Тепер він знов бажає бачить вас —
І от до вас прийшов я се сказати..

МАЗЕПА (*схвильовано*).

Ізнову ксьондз?!... Чого ксьондзові тра?
Хіба-ж не зна і ксьондз і сам король,
Що марно все, про що вони прохають?
Поклич ксьондза; побачим, що тут знов?!...

ОРЛИК.

Сюди прийти?

МАЗЕПА.

Мені здаєть ся, так...
Ніхто-ж нам тут не стане в перешкодї;
То і єму зручніше буде тут;
(*Іронїчно.*) Де вільний дух вита в повітрі вільнім!
Поклич сюди!...

ОРЛИК.

Іду, Гетьмане, в-мить. (*Виходить*)

МАЗЕПА (*сам, ожививши ся*).

Не вже-ж кінець?... Не вже се той кінець,
Коли усе страшне питання нам,
Розв'яже в-мить єдине слово згода?
А страшно-ж як!... Як серце тріпотить!...
Та не хвилюйсь мое ти серце кволе...
Не ти хіба привичне в лихах є?
Не ти хіба весь вік лукавить вміло
І між усіх своїх пригод трудних
Здолало быть міцним, як криця справжня!
Не вже-ж мені злякалось ти тепер,
Як правда нам величя та сьвятая
Зорить в горі єдина, непорушна
І темний шлях промінням осява...

Ні, світе мій, мій друже — серце любе,
 Радій тепер, радій веселе все
 І в шлях новий, де жде нас вільне світло
 Вступай хутчій без ляку й без вагання...
 Вступай хутчій і долю визнаєш ти!...

ТРЕТЯ ЯВА.

(*Входить Орлик з ксьондзом.*)

МАЗЕПА (*до них.*)

Осе і ви? Привіт вам, пане ксьондзе!

КСЬОНДЗ.

Привіт і вам, великий наш Гетьмане,
 Привіт від тих, що повні мрій сьвятих
 Знесли тебе в своїх думках найвище —
 Найвище всіх, що в світі славних є...

МАЗЕПА.

За ласку сю козацьке вам спасибі.
 Моя душа давно вже чула є
 І вдячна вам за тую ласку любу,
 Що маю я від вас моїх братів.
 Сідайтеж тут!... Під сим шатром ясним,
 Де тільки день панує злotosайвий,
 Вільніше нам — вільніше буде й ліпш
 Порозмовлять про справи житьові —
 Бо тут ніхто турбот нам не завдасть!...

(*До Орлика.*)

Ти-ж, друже мій, прийди до нас ізгодом,
 А нині нас лиш з ксьондзом у двох;
 Та ще скажи, будь ласка, щоб хутенько,
 Вечерю нам зготовили, — ти чув?

ОРЛИК.

Все в-мить зроблю, що треба вам, Гетьмане! (*Іде.*)

МАЗЕПА (*до ксьондза.*)

Ну, що-ж бо чуть, велебний отче ксьондзе, —
 Чи все гаразд на славній Польщі в вас?

КСЬОНДЗ (*сумно.*)

Та де там все? Усе немов кона,
 І жде кінця найхуткого для себе...

МАЗЕПА.

Се, як кінця... Веселого, чи ні?

КСЬОНДЗ.

Смутного більш, ніж доброго, запевно. —
А добрий нам всьміхнеть ся лиш тоді
Як ви самі, шановний наш Гетьмане,
Із ласки нам кінець той подасте!

МАЗЕПА.

Се як-же я? Сего щось я не втямлю:
Як можу я, Москві прихильний весь,
Робить добро цілком ворожій Польщі?

КСЬОНДЗ.

А чому-ж ні, — хіба що в сьвіті є,
Що може взвать людина неможливим?
Сьогодні так, а завтра все інак —
На сьвіті с'ям усе-ж оттак буває!
А як би був король тому радий!...

МАЗЕПА.

Що-ж хоче він... не вже того, що й перше,
Але-ж він зна, він зна мій рішенець!...

КСЬОНДЗ.

От лист до вас від короля.

МАЗЕПА (*бере лист*).

Що-ж пише він?

КСЬОНДЗ.

Запевно, те, що й перш...

В єго думках єдиний замір сяє,
Що і раніш єго він загрівав...
Що хоче він? Од вас він хоче згоди,
Щоб ви свій стяг до Польщі понесли
Та добули із нею вкупі слави,
Що на ввесь сьвіт лунала-б голосна.

МАЗЕПА (*хвилюючи ся*).

Так знов сього? Се просто чудно є...
Не вже-ж не зна, не знає він і ви,
Що те, що раз мовляв коли Мазепа,
Незрушно є, що те вже єсть закон! (*Павза.*)

(*Пробіга очима лист.*)

(Згодом.)

Дивуюсь я... дивуюсь всім вам, люди,
 Як правда вам невидна й неясна
 Дивуюсь я, що пан-король пресьвітлий
 Бажа того, хто в службі у царя
 Придбав усе, що й цар великий має,
 Бажа його до зради нахилить,
 Бажа, щоб я з вишин своєї слави
 В безодню сам полинув стрімголов, —
 Дивуюсь я!

КСЬОНДЗ.

Гетьмане наш великий,
 Даремні ти докори всім нам шлеш!
 Ми бачим всі трудний нам шлях далекий,
 Ми бачим теж препони і тобі...
 Але скажи, — не вже тобі, Гетьмане,
 Далеко ліпш слугою быть тому,
 Хто давить в вас народню волю й славу.
 Не вже-ж тобі далеко ліпше є
 Дивитись тут на плач та людське горе,
 На груди ті, що скуто їх в ярмо, —
 Не вже-ж се ліпш, ніж бачить радість любу,
 Веселий день побачить на стінах
 І радо вчуть, як дивні сніви волі
 Заграють там, де стогін перш лунав?
 Не вже й тобі не краще бути паном
 В країні тій, де вільний дух буя,
 Де золота зорить із неба правда,
 Де суть брати і де рабів нема..
 За тінь сього, що в пришлім вас чекає,
 Віддав би я і рай і пекло й все!...

МАЗЕПА *(стурбовано але тихо)*.

Се гарно все... Одне, вірний друже,
 Жаданий рай — се дуже темна річ,
 І як в той рай іде крізь прірву стежка,
 То ліпше нам про нього й не гадать!

КСЬОНДЗ.

Нї, пане мій, дарма не віриш ти...
 Мета для нас не є така неясна,

І путь сама не є така страшна.
 В нас сили єсть: у спільці з дужим Карлом
 Увесь наш край підняв ся на борню.
 Єдиний крок — і ми, завзяті горді,
 Зламаєм всю відважну міць Петра;
 Не встоїть він і наш незломний стяг
 Замає там, де перш ворожий маяв,
 Де ворог злий сьміяв ся з наших сліз...
 Ні, пане мій, повір розмовам щирим
 І кволий дух наваж ся подоліть!
 Нема вагань, — нема й страху на серці,
 Нема-ж страху і ми над всім пани!

МАЗЕПА.

Се щира річ... Тут правда єсть і віра,
 Тут єсть усе, що можна взвать добром
 Та жаль одно, що сим словам коштовним
 Моя душа повірить не здола!
 Вона стара... Рожеві квіти-мрії
 Причарувать її не можуть більш...
 Колись і її вьсміхав ся промінь срібний, —
 Відбиток тих злотистих сьвітлих мрій...
 Колись і її надії горіло сонце
 І жваво дух живило її теплом;
 Але-ж то перш... А нині, друже вірний,
 На злозі літ, як гасне пал старий,
 Моя душа в холодні думи скута,
 Уже давно від тих одвикла мрій.
 Уже не так тепер і серце бєть ся,
 Вже не бажа, як перш, кривавих бур...
 І тільки то, що спокій нам приносить,
 І любо єсть і гарно єсть йому, —
 Так не мені, що пал згубив юнацький
 Здіймати вар... Ні, друже не мені!

КСЬОНДЗ.

Пануню наш, — повір, се все вагання!
 Залиши їх і стане сьвітлим дух;
 Вагання сі — немов туман на морі,
 Коли байдак не зна, куди плисти...
 Снаде туман і шлях засяє в морі
 І заблещить з-гори злота блакіть...

Нема вагань і світле все на серці
І горда міць відвагу виклика...

МАЗЕПА.

Коли-б то пак; коли-б старий керманіч
Та помиливсь хоча на перший раз!
Коли-б тих скель, що він чека на морі,
Та не зустрів єго хисткий байдак...
Але-ж і ти, віддавши все надії
Без воріття в минуле покійне, —
Се страшно є, се й гордий дух злякає!

КСЬОНДЗ.

На-віщо страх? На-що сей страх, Гетьмане!
У сім листі, що вам король прислав,
Тут єсть усе, є ґрунт для вас потрібний,
Що крила дасть надіям золотим!

МАЗЕПА.

Немов би й так... Але, що діять тра...
Як відволать спокусу сю страшную?

КСЬОНДЗ.

Паноче мій, нема спокуси тут...
Тут правда єсть, єдина, чиста правда,
Що світлом нас повинна оживить
І їй одній і мусим ми вклонитись!

МАЗЕПА.

Страшна се річ... страшний сей замір, отче,
І доля зла запевно, нас чека.
Але душа, що звикла до бурлацтва,
Дивись, дивись і гляне часом в гай
Та у степи, де радієть вигравала;
І де журба не рвала сліз з очий...
Оттак і я. Страшна твоя спокуса
І шлях слизький, що тра по ньому йти.
Але-ж мета, що сяє в небі світлім,
Зорить над всім і все в собі стемня...
Вона вогнем спалає душу тиху
І трудно тут стримати супокій... *(Вилєля ваганья.)*

КСЬОНДЗ.

На віщо-ж нам тримать себе в тому,
Що долю нам і волю всім віщує?

МАЗЕПА (*раптово*).

Так, перед тим, що може серцю бути,
Що може всіх піднести до блакиті,
Безсилі всі страждання найважкі,
Безсильний страх і всі опаски злії...
Так геть-же їх і хай зоря сьвята
Зоря надій сіяє нам єдина!

(Ксьондз хоче кинути ся до Мазепи; входить Орлик.)

ЧЕТВЕРТА ЯВА.

ОРЛИК.

Готово все, пресьвітлий наш Гетьмане,
І вже давно осьвітлено палац!

МАЗЕПА (*розсолошливо*).

Спасибі... так... так підем, отче-ксьондзе, —
Вечеря жде... балачка опісля...

КСЬОНДЗ.

О, вдячний я... всім серцем я-б радніший,
Але — на жаль я мушу їхать геть,
У мене є швидкі, пекучі справи..
А завтра знов верну ся я до вас
І одберу відповідь вашу справжню.

МАЗЕПА.

Ну як же так?

КСЬОНДЗ.

Цілком не могу, ні..

МАЗЕПА.

Великий жаль... Але-ж на завтра вас
Чекаю я, коли тепер не можна.

КСЬОНДЗ.

О, завтра так, до ваших я послуг.

МАЗЕПА.

Так ходімо-ж, із вами я пройду ся...

П Я Т А Я В А.

ОРЛИК *(сам)*.

Ізнов сеї ксьондз, ся чорна потороча!
 Ізнов в листом Гетьмана спокушать
 Принїс его сюди нечиствій дьявол!...
 Але не вже Гетьман посьміє зрадить,
 То вже ідуть чутки про сее скрізь
 І правди в них, запевно єсть багато...
 Не вірю я... не так наш батько мудрий,
 Щоб у лабет Ляхів лихих устрять;
 Хоч як для нас не є привабно й любо
 Оге житя, що Лях віщує нам... *(Входить Мазепа.)*

(До Мазепи.)

Уже і ви, велебний наш Гетьмане?!

МАЗЕПА.

Уже і я... осе провів ксьондза,
 Ну, відгадай, чого прибув він знову?

ОРЛИК.

Мабуть того, чого й ранїш бував він, —
 Мабуть король ізнов благає вас,
 Щоб ви єму підперли справу кволу...

МАЗЕПА.

Ти відгадав... аж ось де єсть і лист,
 Що підміцня твої гадки... Диви ся. *(Орлик читає.)*

ОРЛИК *(читає, потім передає лист.)**(За листунками чути пісню, що згодом десь замирає в далині.)*

МАЗЕПА.

Як бач, король ізнов бажає згоди
 На справу ту, що нас лякає так...
 Страшений стан, страшні хвилини, друже,
 І що гадать, що діять, не збагну!...

ОРЛИК.

Та що-ж робить, вельможний наш Гетьмане, —
 Стосунки всі порвать із королем
 І не звертать цілком на нього уваги.
 Вам гарно є й без того у Москві,
 А зрадити — і зрадить за-що й на-що, —

То вам не в гнів, безумний буде крок,
Невірний крок без ґрунту й без підстави. (Павза.)

МАЗЕПА (замислюєть ся).

То правда все... (Хвилюючи ся.) То правда, друже мій,
Не варто нам в борню невірну линуць..
Але-ж чи так? Послухай, брате мій,
Чи тож гаразд оттак весь вік мовчати
Та розглядать спокійним оком ката,
Як наших бють, яких і сам ще ти
Поможеш бить, за себе боючи ся?...

ОРЛИК.

Що-ж діяти? Боротись нам не слід.
Не слід іти на вірну смерть, не варто!

МАЗЕПА.

А як же все... а як же слава рідна,
А як-же те, що наш Богдан надбав
І заповів своїм синам ховати?
Де замір той, щоб цївів наш вільний край,
Мов квітка та, безцінна й дорога,
Що й сьвіт її в собі не мав по вік?
Козаче мій, не вже-ж єсьмо рабове?
Не вже-ж і в нас погасли мрії всі
І на душі зоставсь єдиний острах,
Що в ній усій, мов вітер в пустці тій
Блука й кружля й розгонить всюди горе...
Не вже-ж у нас козацька вмерла міць? (Орлик мовчить.)
Ні, друже мій, хай в нас воскресне дух!
Оживемо, забудьмо страх, вагання
І понесем всю міць і силу всю
На боротьбу за нашу-ж власну долю, —
Так розміркуй, чи правда се, чи ні?

ОРЛИК (в нестямі).

Гетьмане мій! Що значить сеє все?
Я чую вперш від вас такі розмови,
Я бачу вперш, як пал якийсь сьвятий
Горить у вас в блискучих очіх гордих!
Чи правда-ж се, що чую я від вас,
Чи може се хвилиний пал завзяття?

МАЗЕПА.

О, правда все... Вже досить страждав я...
 Так мусить же запружений потік
 Прорвать колись важку та дужу греблю
 І поплисти спорожненим шляхом
 У течії широкій та розлогій.
 Настав наш час... так слухай, друже мій,
 Чи згоден ти мені в підмогу стати,
 Щоб завершити велику справу вдвох,
 Щоб зрятувати від рук ворожих край наш?!

ОРЛИК.

О, пане мій, не знаю, що й сказати!
 Я сам тремчу з надії золотої,
 Я сам в душі голублю вграю мрій,
 Але-ж одно турбує душу в мене, —
 Чи вийде що із наших любих дум,
 Чи засія над нами щасна доля,
 А чи Сібір дарунком буде нам —
 Сібір страшна, землі жадливе пекло!

МАЗЕПА.

Там не турбуйсь... В нас сил доволі є, —
 Доволі сил козацькі груди носять,
 І скоро нам вєсмїхнеть ся час слухний,
 Покажем ми, як мїць козацька дужа!
 Так згоден ти? Клянись же вірним буть.

ОРЛИК.

Клянусь я, клянусь тобі усїм я,
 Що замір твій життям я підміцню
 І за свій край вложу я душу вільну,
 Коли в борню порушим ми страшну!

МАЗЕПА.

Так згоден ти? о, вірний друже мій...
 Я знав тебе, що був ти завше щирим,
 Що розум ти величний, чесний мав...
 Ти і тепер на користь думам любим
 Усе життя у жертву віддаєш,
 І рідний край тебе забуть не зможе:
 Він тих імя, що стали в дужий гурт,
 Щоб побороть єго катів могутних,

Запише всі на спомин дорогий ..
 Так дай-же ти мені, мій друже, руку,
 Дай я тебе до серця пригорну... (*Втира слюзи.*)
 І слюзи сі, що на очах старечих
 Тремтять мені, мов искри золоті,
 Нехай для нас залогом вірним будуть;
 Що в нас обох не вмер козацький дух,
 Що буде в нас довіку серце чуле
 І що той пал, що в нас тепер пала,
 Не згасне ввік як наше сонце любе,
 Не вмер повік, і весь осяє світ...
 О, друже мій, о брате мій єдиний!... (*Обніма єго.*)
 (*За лаштунками чути музику та хоровий спів.*)

Гей з широких шляхів та безкраїх степів,
 Повернулись брати-козакове!
 Та й не щасте ясне із далеких країв
 Принесли на життя вони пове!

Гей з далеких степів, та з далеких країв
 Налітала та чорная хмара
 І упала вона серед світлих долин
 І розбіглись війська, мов отара.

Той на той світ утік; той у полон утік
 Той безвістно загинув од світу,
 Тільки ми молодці й схоронили свій вік —
 Не внодобали смерть сумовиту.

Ой запем же тепер повертання бучне,
 Та згадаєм братів не лукаво,
 Хай з України на них сяє сонце ясне,
 Хай і ти, усміхнесья їм, славо!

МАЗЕПА.

Що чути там? Чиї то сльиви любі,
 Що мов потік в повітрі розлились?

ОРЛИК.

Се козаки вернулись ті, що Чечел
 За місяць їх в поход іще одвів.

МАЗЕПА.

Так се вони? От бач, як раз до речі,
 Як раз тепер і діять треба нам,

Щоб не губить надії та сили марно!
 А от би що тебе я хтів спитать,
 Як старшина настроєна тепера,
 Що до Москви у серці почува?

ОРЛИК.

О старшина — то та, я певно знаю,
 Проти Москви великий має зуб —
 Їй допекли злочинства неомірні
 Та кривди ті, що чинить нам вона
 І тільки те, що ти Москві слухняний
 Неволить їх у голос не казать
 Тії злоби, що в них горить на серці
 І тільки жде, щоб з нього вийти геть
 Та все спалить, що єсть єму препони!

МАЗЕПА.

Гаразд, гаразд.. Так справа легка нам,
 Так значить, нам горить наш шлях яскраво
 І тільки-б сил, мети ми досягнем?
 Се добра річ... Так знаєш що, мій орле,
 Ти побіжи і старшину усю
 Поклич сюди до мене на вечерю,
 А вкупі з тим і джурам накажи,
 Щоб принесли столи сюди з палацу
 І вин старих із льоху добули.
 Та хай здаля гучна музика грає
 І нам серця козацькі звеселя;
 Щоб приємніш похмурим душам стало,
 І вільний дух ще більше-б вільним став...
 А там у нас розмова піде жваво
 І справу ми щасливо закінчим...
 Так ну-ж іди і все зроби, як треба! (*Орлик виходить*).

МАЗЕПА (*ходить, потім зупиняється сл*).

Останній крок! Останній крок рішучий
 І повернуть не буде змоги більш!
 На що й звертат? На віщо пал правдивий
 Гасить в душі, де завше холод жив?
 В житті людським так мало є відроди,
 Так мало є великих, справді, днів,
 Що инший день, коли, як в пустці дикій,

В людській душі засяє зграя мрій,
 Кошовніш нам над все життя останнє,
 Що прогуло, мов вітер степовий,
 Що на стенах і сліду не залишив!

(Сьпіва і гра.)

Вітре буйний, крилатий мій друже,
 Ти, що вієш по рідних стенах,
 Слово правди, величчє та дуже
 Ти розвій по козацьких хатах.

Слово вільне, що чув ти тихенько,
 Прислухавшись до наших розмов,
 Пронеси по Україні хутенько
 І до праці збуди її знов!

Бо вже в полі сумують могили,
 Бо вже плачуть в неволі сини...
 Гей поро, коли перш не розбили,
 То тепер хоч розбить кайдани.

Ш Е С Т А Я В А.

(Ввійходять джури, несучи столи).

1-й ДЖУРА.

Куди столи звелиш поставить, пане,
 Бо Орлик нам сюди нести звелів!

МАЗЕПА.

Постав сюди під сі густії віти,
 Щоб затишніш усїм було в садку
 Та щоб на веїх наш рідний вітер віяв.
 А Орлик де? що робить старшина?

1-й ДЖУРА.

Пан Орлик там витає їх на танку...

2-й ДЖУРА.

І кличе теж музику до садка.

МАЗЕПА.

Що? козаків багато повернулось?
 Багато їх погигло в морі січ?
 Не чули ви?

3-й ДЖУРА.

Сей раз, хвалити Бога,
 Прийшли від січ, як чув я, майже всі,
 А старшина — то вся до щенту ціла!

4-й ДЖУРА.

Іще, як чуть, і скарбу дав їм цар,
 І дав землі, неначе в нагороду!

МАЗЕПА.

Радію я... дізнаюсь я про все...
 А чи-ж вони до учти прийдуть швидко?

1-й ДЖУРА.

Всі прийдуть вмить, славетний наш Гетьмане,
 Я чув бо, як пан Орлик кликав їх
 І всі вони іти збирались зараз.

(Починають ввійходити старшини.)

2-й ДЖУРА.

От і вони...

3-й ДЖУРА.

Та ще й багато як!

*(Ввійходять 12 старшин за ними багато козаків.)***С Е М А Я В А.**ЧЕЧЕЛ *(вклоняється ся).*

Привіт тобі, Гетьмане сьвітлий наш,
 Бувай здоров собі на славу й людям
 І нас ховай від всяких лих та кривд!

ЗОЗУЛЯ.

Ще раз тобі привіт від нас усіх
 Від козаків і від старшин покірних,
 Що вдячні суть тобі за ласки ті
 І те дбання, що маєш ти за військо,
 Що є в борні могутне та міцне!

МАЗЕПА.

Спасибі вам за се витання щире
 І за слова правдиві та прості!
 Я вдячний вам, як був і перше вдячний
 За те, що ви несхибний розум свій

До мене й перш покiрно нахилили
 I тим менi здiймали владу й мiць!
 Чи ви-ж живi, чи ви усi здоровi?

СТАРШИНА 1.

Спасибi вам, здоровi й дужi всi.

МАЗЕПА.

Так ще не згас козацький пал у грудях
 I в хвилi сiч не стративсь гордий дух?

СТАРШИНА 2.

Спасибi вам, живе козацька сила
 I гордий дух на славу нам росте!

МАЗЕПА.

А як ваш повк?... Чи сили в бучах грiзних
 Не розгубив за грiзний мiсяць вiн...

СТАРШИНА 3-й.

Спасибi вам, сливе що всi в нас цiлi,
 Завзяття всi з'явили в морi буч
 I навиць цар поклав нам нагороду.

МАЗЕПА.

Раднiший я такi слова почуть...
 Сiдайте-ж ви, мої пани-братове,
 Та пiсля буч, де кожний з вас зморивсь,
 Одправим ми бучний та дужий бенькет,
 Щоб аж луна пiд небом скрiзь пiшла
 I друг зрадiв, а ворог сповнивсь злоби!

(Всi сiдають за столи).

А щоб жвавiш велись розмови в нас
 I кожна хiть не мала в себе краю,
 То сьпiваки й музики дивний хор
 Потiшать нас заласям неомiрним!
 А ну-ж хутчiй, вставляйте, джури, все,
 А ви, сьпiвцi, i ви, музико, граньте!

(Козаки сьпiвають.)

Гей збирайте ся, панове,
 Та спорудим бенькет враз
 I весiллячко чудове
 Хай нас стрiне в добрий час!

Гей одлинь усяке горе,
Хай нас радість окрила —
По колїна чорне море,
Бо козак гуля, гуля.

Гей же друзі, шпарко, жваво,
Не журітесь ні на мить —
Хай наш бенкет вліво, вправо,
Хай усюди загучить!

(Джури наливають чарки. — Пава.)

МАЗЕПА *(вставши, піднімає чарку, за ним встають усі).*

За рідний край, за рідний люд України,
За славу ту, що любий край чека,
Підношу я сю чару золотую, —
Пани-брати й товариші мої!
Нехай наш край, що стільки визнав недолі,
Що стільки злив гірких, кривавих сліз,
Весь довгий вік, аж поки сонце сяє,
Нехай цвіте величний та бучний, —
А ми усі, сини України-неьки,
Всю душу, все для того віддамо,
Щоб рідний край все-більш піднести вгору
І матері такий силести вінець,
Щоб і сини, нащадки наші славні,
З слізьми в очах промовили про нас:
— „Ото були сини родини щирі,
Вони за ню й лягли в борні страшній
І нам дали до волі шлях широкий!“
Так випемо-ж за наш коханий край
Та за борців, що повні віри й сили,
За той наш край і смерть готові стріть!

(Чують ся гуки „Слава, слава!“ Чарки брязкають, музика гра, чуєть ся спів.)

Не страшні нам кривавії бучі,
Не страшна нам і самая смерть —
Нам бо мисли важкі та пекучі
Переповнили душу у-щерть!

Гине край нащ — зникає свобода
І неволя чекає братів,

Гей же, друзі, за славу народа
Здіймем стяг на ворожих катів..

На кульбаки, сини України,
Випадає слухний тепер час,
Гей же в січу за славу родини —
Правда й воля чекають на нас!

ЧЕЧЕЛ (до Мазепи).

Сьвяті слова сказав ти, пане наш!
Твої слова — то суть старі скрижалі,
Що Бог їх дав на вчення людям всім.
Гетьмане наш! Ти завше був нам другом,
До нас ти був прихильний цілий вік,
З тобою ми ділили горе й радість,
Укупі йшли своїм шляхом трудним
І Ненька та, що ти згадав про ню,
Що у сльозах майнує дні сумнії
Коли-б не ти, давно-б засохла вся
Від тих сумот, від тих турбот кривавих,
Що і в ночі гризуть її і в день...
Ти підперав її високу славу,
Ти жаль її з коханням потішав,
Ти сльози її втирав рукою любо —
Ти вірний син ввесь вік для неї був!...
Прийми-ж від нас чолом, шановний брате,
Прийми чолом від нас — твоїх синів
І подозволь, щоб ми з чуттям високим
Зняли чарки за те, щоб сьвітлий дух
Не умирав в твоїй душі, як племінь,
А завше жив, і наче промінь той,
Сьвітив для всіх великим сьвітлом вічним!
(Гуки „Слава, слава!“)

МАЗЕПА.

За честь таку я знов вам дяку шлю,
І за вас всіх — борців за край коханий
Я пю сей кельх веселий та ясний.
(Знову гуки, музики, співу. — Півза.)

МАЗЕПА (коли все змовкло).

А що, скажіть, мої пани-братове!
Чи все, як слід, було між грізних січ,

Чи не було зневаги вам від кого —
Чи все гаразд?

ЧЕЧЕЛ.

Та все у нас гаразд...

Звитягою в поході ми довольні
І скарбом тим, що цар наш дарував,
Та лиш одно для нас не до вподоби,
Що якоесь всі — гордливі Москалі
До нас немов відносять ся з призи́рством,
Мов за рівню вважають не хочуть нас
І трохи з нас у вічі не кенкують, —
Осе одно й було не гарно там
І часто я зривав ся серцем буйним
Та за чингал хапав ся у злобі,
Щоб очі ті, що повні суть пихи,
Та розсадить в московськім чолі хижім...
Та залишав... То сеє прикро нам!

1-й СТАРШИНА.

Се правда все, що Чечел тут сказав —
Та ще й не те Москаль ворожий робить,
Ще й не одних старшин він зневажа.
Козацтво все, що йшло в похід далекий,
Та рідний край лишало без жалю, —
Від Москаля опріч негод та кривди
Опріч бідот та бійки що не день,
Не знало більш ніякої утіхи.

2-й СТАРШИНА.

Одна біда!... І жальсь кому, чи ні, —
Усе одно -- нічого не pomoже —
Пожальсь кому — а той одійде геть,
Та й бубонить, що всяк навколо чує:
— „Чи ба! Хахли здіймають в гору ніс —
Вкортимо єго вам швидко, — стійте!

3-й СТАРШИНА.

Зверни на се, Гетьмане світлий, увагу...
Бо се-ж напасть на весь козацький рід!
Ми й так дали Москві багато волі,
І нас вона без міри зневажа.

МАЗЕПА (*хвилюючись*).

Се сумно все! Се сумно все, панове!
 Осе наш світ, — так все на ньому є!
 Кому еси ввічливий та звичайний,
 Кому усе по змозі віддаєш —
 Від того більш, як лайки та зневаги
 Не знаєш ти на свій великий жаль.
 Що-ж діяти? Хороба в самій глибі,
 Жалітись нам — се марний захід є —
 Один кінчить, почне зневагу другий,
 А всім ротів не можна затулити!

4-й СТАРШИНА.

Що так, то так!... Але-ж, Гетьмане світлий,
 Усе мовчать та кривду злу терпінів —
 Се важко теж — і важко й неправдиво!
 Бо й справді-ж, як Москаль се робить все
 І як се ми, народ од віку вільний,
 Даєм себе самі занапацать
 Та ще напасть, немов заслугу зносим
 От, як не як, а славлю я той час,
 Як батько наш, Богдан Хмельницький світлий,
 Ляхів рубав за нашу волю в пень
 І замикав уста ворожим бійцям!

МАЗЕПА (*зриваючись з місця*).

Се що таке! Се докір єсть мені.
 Що я Москві прихильний та слухняний?!

4-й СТАРШИНА.

О, ні, не те, вельможний пане мій,
 Не те я хтів, сказать, щоб вас образить!
 Я тільки се до ваших слів доклав, —
 На те, що се хороба є велика
 І тра її добренько корувать!

МАЗЕПА.

Що мовив то? На що се натяк знов?...
 Ти радиш нам повстання цілокупне!
 Чи ти-ж збагнув, про що ти натякнув?

4-й СТАРШИНА (*стурбовано*).

О, ні не те... Не раджу я сього вам...
 Я так кажу... до слова се прийшлося, —

А щоб таке, про що згадав ти пане,
То і в думки я ввік сього не клав!... (Павза.)

МАЗЕПА (згодом, задумано).

Брати мої!... Не бійтесь ви тих слів,
Що мовлю я отверто вам тепера.
Бо все, що я промовлю нині тут —
Се буде біль на серці накіпільй,
Який вже більш в ньому не може быть!...
І ще здавен, за двадцять років зниклих,
Коли ще я гетьманом вам не був,
Я бачив сам усі ті кривди люті,
Що роблять нам московські владарі
Іще тоді жало та смутку повний
Собі в думках поклав я замір той,
Щоб рідний край забитий та похмурий
Від кайданів неволі відволать
І повести єго життя широке
На вільний шлях, де лихо-б зникло все —
І я досяг гетьманський гонор взяти,
Та з тих часів у думоньких своїх
Ще більше став кохать ся.. ще живіш...
Та тільки ждав того часу слушного,
Щоб повний сил великий та міцний
Ударить враз на злі ворожі сили,
Розбити їх і волю краю дать.
І я чекав. Проходив час крилатий
А день слушний, мов промінь той за хмар
Не проглядав, щоб нас осяять пишно
І світло нам рабам безсилим дать...
Я все чекав... і до сії години
Я так і жив, весь повний любих мрій.
Так двадцять літ прожив я в мріях сих,
О, легко як сї двадцять літ промовить
І важко як в житті їх пережить..
Сї двадцять літ я був славетним всюди
І все мені схилялось неомежно;
Бо чули всі, що я — вельможний пан...
Але-ж я сам? Чи був же я щасливий,
Чи радо я в душі своїй носив
Пекучий жаль, за те, що світлих мрій,

Що ними я всю душу сповнив горду, —
 Я не здолав довести до пуття?
 Я мордувавсь, я страждав неомірно,
 Я сам пераз, в запалі дум палких,
 Мов борвій той, зривавсь на замір дужий
 Усе розбить, усе розвіять вмить
 І на сумних руїнах ворохобні
 Свої думки кохані збудувать...
 Але дарма!... то мить була єдина,
 Все море мрій рожеве та ясне
 Зсущала вмить похмура дійсність наша,
 І я спинявсь. Ізнову жив, як перш,
 Та знав, як перш, нудьгу в душі ховав,
 А на виду з'являв солодкий вираз
 Та шию гнув перед зусиллям тих,
 Хто мусив быть для нас єдиним другом.
 Отак, брати, чекав я на той час,
 Щоб засіяв моїм думкам він зразу...
 І оттепер свого я дочекавсь...
 У Польщі Карл, а звідти йде до нас він...
 Петро в війні внесиливсь без кінця...
 Так оттепер — тепер, пани братове,
 Прийшов наш час справдити заповіт,
 Що нам Богдан поклав на вічні роки...
 Пристанемо до Карлових батав
 І оттоді зрятуєм Україну,
 І оттоді поплине вільний дух
 В яснім краю, де зникне гніт неволі!
 Чи згодні-ж ви, пани-брати, на се? *(Знову павза.)*

ЧЕЧЕЛ *(після сильного мовчання)*.

Хвала тобі, Гетьмане, батьку рідний.
 За те дбання, що то про всіх нас мав,
 Твої думки — то є думки величні, —
 Твоя мета — велика єсть мета,
 І кожний з нас, хто любить рідний край
 І хто ще більш сьвяту кохає волю,
 Повинен він вхвалити замір той,
 Що нині ти повідав нам так щиро!
 Я згоден є!...

ОРЛИК.

Я згоден теж цілком.

Доволі нам уїла ся Москва;
 Всім залила вона за шкуру сала —
 То мусить же его і одливать!
 Доволі нам терпіти кривду люту,
 Доволі нам своїм панам лихим,
 Що вже давно на нас гуртом насїли,
 Ще й самим чуби нам підставлять —
 Пора устать!...

4-й СТАРШИНА.

Люблю такі розмови!

Такі слова, мов золото ясне —
 Чим більш его іллєть ся течїєю,
 Тим приємнїш на серці нам стає;
 О, те, про-що Гетьман замислив сьвітлий,
 Для нас усіх є загад пресьвятий.
 І допомгти єму ми мусим радо!

1-й СТАРШИНА.

Та що й казать — служили цілий вік, —
 То вже пора й самим попанувати!

2-й СТАРШИНА.

Та ще в своїх, не проданих степах.

3-й СТАРШИНА.

Та ще в краю, що був нам завше вільний
 І не привик нести кормигу ввік.

В С Ї.

Всі згодні, всі... Хай Гетьман наш живе!

МАЗЕПА (*схвилювано*).

О, дякую, мої ласкаві друзї,
 За те, що в вас підмогу я знайшов...
 Я знав, що в вас знайду високу щирість
 І сьвітлу хіть іти до боротьби!
 Так хай живе по віки Україна,
 Де, наче скарб, живуть такі сини,
 Такі борці, як ви, братове-друзї.

Тоді не вмре, не вмре наш пишній край,
 Не вмре й сьвята козацька наша воля —
 О виємо-ж за наші думи всі,
 Та замір наш — піднести край наш вгору!
 І смерть катам!

(Всі „Слава, слава!“ — Музика гра.)

ЧЕЧЕЛ *(після музики)*.

Так, так, брати!.. Велике вельми діло
 Поклали ми одправити в сей день...
 Але, щоб нам справдити замір наш,
 Щоб він нам став усім в послузі вічній,
 Та як на се багато тра клопот.
 Чи зможем ми, пресьвітлий наш Гетьмане,
 Зробити те, що є на думці всіх,
 Що може дати усій Україні волю,
 І рідний люд з кормиги зрятувати...
 Чи навпаки, се приведе нас в прірву,
 В оту Сибір, а чи на саму смерть,
 А викрут сей — кому-ж із нас приємний?
 Так треба всім подумати, як слід,
 Щоб не устрять в лабеті Москалеві...
 Чи так кажу, пани-брати, чи ні?

1-й СТАРШИНА.

Гаразд, гаразд! Потрібно міркування...

2-й СТАРШИНА.

А як-же ні? На сей страшний ступінь
 Потрібно те-ж багато й остороги!

МАЗЕПА.

Се правда все, пани-товариші!
 Але на все одно я вам промовлю,
 Коли в чарках блещить вино ясне,
 Коли гремить веселий бенькет гучно,
 То де вже там розмова піде в нас,
 Про те, що в нас сей замір вимагає?
 Хай завтра ми одбуток справим сей,
 А отенер під радий дзенькіт учти
 По гуторим про справи небагато,
 А то весь час весілля відламо, —
 Всему свій час — всему своя одправа!